

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 6

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 442 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-iyunda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori

Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori

Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi

Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya

Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Oliy ta'lim islohotlarida – muhandislik maktablarini institutsional rivojlantirish asoslari	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna	
Xufiyona iqtisodiyot mamlakatimiz rivojiga to'siq bo'lmoqda	20
Muxiddin Kalonov	
"Yashil" iqtisodiyotni moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish	24
Muhammadiyeva Maftuna	
Oliy ta'lim tizimidagi islohotlarda innovatsion yechimlarning zarurati	27
Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna	
Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishda ish beruvchilar va yonlanuvchilar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni aniq sotsiologik baholash.....	31
Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich	
Перспективы развития средств размещения в экологическом туризме на охраняемых природных территориях Узбекистана.....	40
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
Bank kartalari orqali ko'rsatilayotgan xizmatlari bozorining rivojlanish borasidagi asosiy tendensiyalari va muammolari	49
To'irov Yunus Alamovich	
Kichik biznes subyektlarida innovatsionraqabatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali import o'rnini bosish strategiyasini shakllantirish istiqbollari.....	55
Rustamov Alisher Raxmataliyevich	
Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashda innovatsion usullardan foydalanish.....	62
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna	
Tijorat banklarida bank risklarini boshqarishning strategik ahamiyati.....	67
Altibayev Xudayberdi Kuvandikovich	
Klaster iqtisodiy subyekt sifatida: mohiyati va tasnifi.....	71
Usmonov Sharofiddin Pazlitdinovich	
Tijorat banklari tomonidan yoshlar tadbirkorlik faoliyatini kreditlashning nazariy-uslubiy jihatlari.....	76
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalari xalqaro tasnifi: nazariya va tendensiya.....	81
Yuldashev Iskandar Bahromovich	
Iqtisodiyot transformatsiyasi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy resurslarini boshqarishda metodologik yondashuvlar va ilmiy qarashlar	86
Jiyanova Nargiza Esanboyevna	
Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarini samarali tashkil etish mezonlari va omillari.....	93
Z. Abdikarimova, S. Madaminov	
Savdo korxonalari boshqaruv samaradorligini oshirish imkoniyatlari.....	97
Q. J. Mirzayev, Sh. M. Islomov	
Sociological Assessment of Migration Processes	102
Gulmurodov Kamoliddin Abdukodir ugli	
Current issues of business management in the context of digitalization of the economy	112
Safarov Bakhtiyor Djurakulovich, Kadirova Zulhumor Namazovna, Dadabaev Kuchkor Abdullaevich	
Методические основы маркетинговых стратегий акционерных обществ.....	118
Эркинов Шахзод Баходир ўғли	

Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce	125
Abirkulova Sohijjamol	
Improving the Conceptual Framework for Modernizing the Tax System (Using the Example of Uzbekistan)	130
Bakhrom Nomazov	
Ayollarning inson kapitalini rivojlantirishda kraudfanding platformasining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati	136
Bozorova Saxobat Abdujapparovna	
Evaluating the Environmental Sustainability of Uzbek Firms in the Green Economy.....	142
Nurbek Xalimjonov Ulugbek ugli	
O'zbekiston iqtisodiyotini innovatsion rivojlanishida inson kapitalining roli	148
Eshmirzayev Faruddin Ilhomjonovich, Salimova Zaxro Sobirjon qizi	
Agroklasterlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta'mirlash xarajatlarini tahlil qilish	155
G'afforov Ilhomjon Ilyosjonovich, Mirzayev Behzod Abdug'ofur o'g'li, Narzullayev Nodirbek Aziz o'g'li	
Improving the Practice of Increasing the Effectiveness of Managing Innovation Processes in Commercial Banks	160
Juraev K. T.	
Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanish	164
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish va yashirin iqtisodiyotni kamaytirishda solliqlarning roli va ahamiyati.....	169
Madraximov Baxtiyorjon Ortiqboy o'g'li, Rizayev Xabib Abduraufovich, Namazov Sa'dulla Namozovich	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tishning joriy holati tahlili.....	175
Rahmatullayeva Dilbar Olimovna	
Buxoro viloyatida savdo xizmatlari raqobatbardoshligini baholash uslubi-yatini takomillashtirish..	181
Raxmatov Akmal Anvar o'g'li	
The Contribution of Transport in the Development of Tourism Industry (Case Study: Uzbekistan).....	187
Rofeeva Rukhshona Shavkatovna	
Yoshlarning sayohat manzillarini tanlashdagi omillar	192
Qurbanbayev Shuhrat Bakbergenovich	
Improving the Effective use of Funds From Taxes and Fees in Kashkadarya Region	196
Shakhzod Zokhidov	
Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida sanoat korxonalarida iqtisodiy salohiyatni boshqarish	202
Kadirova Shaxnoza Ilhomovna	
Yangi O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida kadrlar tayyorlash masalalari.....	207
Usmonov Baxodir Suvonqulovich	
Temir yo'l transportida innovatsion faoliyatni rivojlantirish yo'llari	211
Nasimov Shavkat Vasiyevich	
O'zbekistonda banklararo raqobat.....	219
Zunnunova Xulkar Muxtorovna	
O'zbekistonning xalqaro moliya tizimiga integratsiyasini ta'minlashni takomillashtirish	225
Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna, Kuchkarov Sanjar Baxtiyarovich	
Respublikamizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari	229
Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov	
Iqtisodiy xavfsizlik tushunchasining mohiyati.....	233
Aripov Oybek Abdullayevich, Madiyorov Shavkatbek Muxtarovich	

Aksiyadorlik jamiyatlarida konsolidatsiyalashgan moliyaviy holat to'g'risida hisobot tuzishning bosqichlari.....	237
Eshonqulov Azamat Abdiraximovich	
Davlat moliyaviy nazoratining turlari va shakllari.....	241
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich	
Tog' turizmini rivojlantirish manfaatlarini yo'lida investitsiya resurslarini to'plash mexanizmlarini ishlab chiqish samaralari.....	245
Xidirov Alimardon Dagarovich	
The Main Role of the Teacher While Managing the Classroom and Some Aspects of Teaching English	248
Nilufar Turdiyeva	
Davlat xususiy sherikchilik faoliyatining menejment funksiyalari tizimida muvofiqlashtirishning ahamiyati	252
Suleymanov Farrux Raximjon o'g'li	
Qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmlari va sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy-miqdoriy o'zgarishlar dinamikasi	256
G. Sh. Qo'ldosheva, A. J. Toshboyev	
Логистика в Азии: опыт и перспективы оптимизации	260
Каюмова Паризода	
Temir yo'l transportida yo'lovchi tashish imkoniyatlarini oshirishning zamonaviy yondoshuvlari...	266
G. I. Abdulxamidova	
Повышение эффективности использования местных налогов и сборов в Кашкадарье: международная перспектива	272
Shahzad Zokhidov	
Financial and Credit Support for Investment and Innovative Developing Activities of a Tourist Enterprise	275
Rozokov Mukhammadaziz Mansurovich	
Роль контроля качества по хранению и переработке зерна в обеспечении продовольственной безопасности Республики Узбекистан	282
Холбекова Дилобар Расулжон кизи	
O'zbekistonda mahalla boshqaruvi tizimi faoliyatini takomillashtirish masalalari.....	289
Gafurov Ubaydullo Vaxabovich	
Kichik biznes va tadbirkorlik sharoitida oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishning xorijiy tajribasi	296
Dilnoza Meyliyeva	
Cross Cultural Preblems in International Business Negotiations	301
Xoldarova Fariza Tuxtabayevna	
Yengil sanoatning raqobatbatdosh hududiy-ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribani qo'llash	304
Haydarova Shoxista	
Konchilik sanoati korxonalarining innovatsion jarayonlarni rivojlantirish xususiyatlari	310
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
Korxonalarda risk boshqaruvi mexanizmlarini joriy etish va inson resurslaridan foydalanish istiqbollarini takomillashtirish	315
Tashpulatova Muniraxon Mahmudovna	
Spin korxonalar – texnologiyalarni tijoratlashtirishda muhim tuzilma sifatida	320
O'rinov Dilshodjon Axmadjonovich	
Mintaqalarda makroiqtisodiy barqarorlikning ta'minlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni takomillashtirish strategiyasi	324
Xolbekova Feruza Rasulovna	

Iqtisodiy o'sish va aholi daromadlari o'rtasidagi bog'liqlikning nazariy asoslari.....	329
Hasanova Nigora Hasan qizi	
Современное состояние маркетинга на рынке ценных бумаг Республики Узбекистан.....	334
Юлдашев Жамшид Аббарович	
Sog'liqni saqlash sohasida davlat-xususiy sheriklik asosidagi investitsion loyihalarni moliyalashtirish	340
S. A. Karabayev	
Axborot telekommunikatsiya tarmog'i korxonalarida korporativ boshqaruv samaradorligi	334
Temirov Anvarxon Abdulazizxonovich	
Qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmlari va sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy-miqdoriy o'zgarishlar dinamikasi	347
G.SH.Qo'ldosheva ¹ , A.J.Toshboyev ²	
Yengil sanoatning raqobatbatdosh hududiy-ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribani qo'llash	351
Haydarova Shoxista	
Konchilik sanoati korxonalarining innovatsion jarayonlarni rivojlantirish xususiyatlari	357
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
Korxonalarda risk boshqaruvi mexanizmlarini joriy etish va inson resurslaridan foydalanish istiqbollarini takomillashtirish	362
Tashpulatova Muniraxon Mahmudovna	
Spin korxonalar - texnologiyalarni tijoratlashtirishda muhim tuzilma sifatida	367
O'rinov Dilshodjon Axmadjonovich	
Yoshlarning sayohat manzillarini tanlashdagi omillar	371
Qurbanbayev Shuhrat Bakberganovich	
Mahalla institutini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning institusional tahlili.....	375
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li	
O'zbekistonda investitsion faoliyat, uni moliyalashtirishning zamonaviy ko'lamlari.....	380
va o'ziga xos xususiyatlari	
Kuvatova Oliya Sheraliyevna, Husenov Muhriddin Bahriddinovich	
Xalqaro moliya institutlari faoliyatining davlatlar rivojlanishiga ta'siri (Yevropa Taraqqiyot va Tiklanish banki misolida).....	384
Muxtorov Jahongir Muxtor o'g'li	
Davlat sektorida buxgalteriya hisobining xalqaro standartlariga muvofiq daromadlar hisobini tashkil etish	390
Meliboyev Akmal G'aybullayevich	
Qurilish materiallari ishlab chiqarish quvvatlari va asosiy ishlab chiqarish fondlarining t uzilishi hamda hajmi	394
Muxtasar Karimova Isroiljon qizi	
Ayollar tadbirkorligi nazariyasining takomillashuvi xususida.....	398
Sharofiddinova Gulnoza Iloxomjonovna	
O'zbekistonda soliq ma'murchiligida joriy etilgan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish masalalari	403
Maxmadustov Jalol Maxmadustovich	
Soliq majburiyatlari ijrosini takomillashtirish yo'llari.....	408
Mirzaaliyeva Gulchehra Abduvali qizi	
Сравнительное исследование финансовой отчетности, подготовленной в соответствии с мсфо и нсбу.....	413
Эргашева Шахло Тургуновна	

Innovatsion bank mahsulotlarini tashkil etishda xorijiy mamlakatlar tajribasi va raqamli transformatsiyaning ro'li.....	420
Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Egamberganov Mirzabek Odilbek o'g'li	
Mintaqa mehnat bozori ishchi kuchiga talab va taklifni boshqarish vositasi sifatida	428
Umarov Oqil Omiljonovich, Abdullayev Umidjon G'afurovich	
Development of a Methodology for Assessing the Brand Equity of Higher Education Institutions	435
Zufarova Nozima Gulamiddinovna	

MINTAQA MEHNAT BOZORI ISHCHI KUCHIGA TALAB VA TAKLIFNI BOSHQARISH VOSITASI SIFATIDA

Umarov Oqil Omiljonovich

Alfraganus universiteti nodavlat oliy ta'lim tashkiloti, "Iqtisodiyot" fakulteti, "Iqtisodiyot" kafedrası o'qituvchisi

Abdullayev Umidjon G'afurovich

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mintqa mehnat bozorida ishchi kuchining raqobatbardoshligini oshirish, ishchi kuchining sifat ko'rsatkichlarini to'xtovsiz oshirib borish, bu esa, mehnat bozorining asosiy omili sifatida ko'rib chiqiladi. Jahondagi rivojlangan mamlakatlar tajribasi, mintqa mehnat bozorini tartibga soladigan me'yorlar, ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan siyosiy barqarorlik, fuqarolar totuvligi va huquq-targ'iboti, inson kapitalining yuksak sifatiligi va yuqori mehnat unumdorligini ta'minlashi tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: mehnat bozori, mintqa, ish kuchi, inson kaptiali, bandlik, ijtimoiy, mamlakat, aholi, iqtisodiyot, mehnat.

Abstract: In this article, increasing the competitiveness of the labor force in the regional labor market is carried out by constantly improving the quality indicators of the labor force, which is considered as the main factor of the labor market. The experience of developed countries of the world, norms regulating the labor market of the region, social significance, political stability, promotion of civil harmony and law and order, high quality of human capital and ensuring high labor productivity are analyzed.

Key words: labor market, region, labor force, human capital, employment, social, country, population, economy, labor.

Аннотация: В данной статье повышение конкурентоспособности рабочей силы на рынке труда региона осуществляется путем постоянного улучшения качественных показателей рабочей силы, которая рассматривается как главный фактор рынка труда. Анализируется опыт развитых стран мира, нормы, регулирующие рынок труда региона, социальная значимость, политическая стабильность, продвижение гражданского согласия и правопорядка, высокое качество человеческого капитала и обеспечение высокой производительности труда.

Ключевые слова: рынок труда, регион, рабочая сила, человеческий капитал, занятость, социальная, страна, население, экономика, труд.

KIRISH

Mintaqa mehnat bozorida ishchi kuchi bahosi, uning mehnat faoliyati turlari, yollanib ishlash sharoitlari, ish haqining miqdori va darajasi, mehnat sharoitlari, ma'lumot olish imkoniyatlari, kasbiy yuksalish hamda eng muhimi bandlik kafolatlari o'z aksini topadi. Umumiy tarzda mehnat bozori deyilganda, bir tomondan ishlab chiqarish subyektlari(egalari) bilan ikkinchi tomondan yollanib ishlovchilar o'rtasidagi o'zaro aloqa tushuniladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

I.Yu.Zamaryanovani fikricha, ish o'rinlari va ishchi kuchi bozori bir-biriga nisbatan mustaqil holda vujudga keladi va rivojlanadi. «Ishchi kuchi bozori, deb yozadi u, harakatchan tizim sifatida ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklifni belgilashga sezilarli ta'sir o'tkazadi»

Nikiforov A.A – ishchi kuchi bozori, ishga yaroqli fuqarolarning o'zini mehnatga qobillikni amalda tatbiq eta oladigan mehnat sohalariga ega bo'lish istaklari majmuini mahsuli sifatida shakllanadi.

Muminova M. – ishsizlik ish haqini favqulodda yuqori bo'lishini natijasi, **ikkinchisi**: ishchi kuchiga talabni pasayishi va nihoyat **uchinchi** yo'nalish bo'yicha ishsizlik mehnat bozorini egiluvchanlik xususiyatiga to'sqinlik qilib, ishchi kuchiga talab va taklifni o'zaro muvofiq holda yuzaga kelishiga xalaqit beradi, – degan nuqtayi nazar ilgari suriladi.

Satvoldiyev A.A. – O'zbekistondagi rasmiy mehnat bozorining muhim xususiyatlaridan biri, unda yoshlarning salmog'ini kattaligidadir. Shuningdek, mehnat bozorining kattagina qismini asosan, kasbiy ma'lumoti yo'q yoki ma'lumoti yuqori bo'lmagan kishilar tashkil etadi. Bu holat O'zbekistonda bandlik tizimida professional-kasbiy malakaga ega bo'lgan ishchi-xodimlarga nisbatan ehtiyojni to'la qondirilmaganligini ham anglatadi.

Shukurov B. – Kimdir mardikor bozorlarning barchasini ro'yxatga olib rasmiylashtirish kerak desa, yana kimdir umuman taqiqlash kerak, – degan fikrlarni bildirmoqda. Boshqa birovlar esa, agar ishsiz yurganlar ish bilan ta'minlansa, bunday bozorlar o'z-o'zidan tugab ketadi, – degan fikrni ilgari suradilar. Holbuki, ishsizlik barcha rivojlangan mamlakatlarda mavjud bo'lib, unga tabiiy jarayon sifatida qarash kerak. Rivojlangan Yevropa mamlakatlaridan biri Germaniyada ham 5 millionga yaqin ishsiz bor. AQSH aholisining 12,5 foizi aynan ishsizlik tufayli qashshoq yashamoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mintaqa mehnat bozori ishchi kuchiga talab va taklifni boshqarish jarayonida kuzatish, monografik tadqiq qilish, mantiqiy va taqqolama tahlil qilish kabi usullardan foydalanilgan. Shuningdek, vazirliklar va idoralardan olingan ikkilamchi ma'lumotlar, hamda statistik hisobot va hujjatlar tahliliga asoslanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mintaqa mehnat bozorini rivojlantirish va samaradorligini oshirishning eng maqbul, dunyo tajribasida sinalgan yo'nalishi ishchi kuchiga talab va taklifni o'zaro mutanosibligini ta'minlashdan iborat.

Bu o'zaro ta'sir va aloqadorlik asosida ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklifning hajmi va tarkibi shakllanadi. Ana shu aloqadorlik asosida mehnat bozorini tashkiliy-tuzilmaviy komponentlari tarkib topadi. Ular quyidagilardan iborat:

- mehnatga talab;
- mehnat taklifi;
- ishchi kuchi bahosi;
- raqobat;

Mehnatga talab – ishchi kuchiga bo'lgan ijtimoiy ehtiyojni umumiy hajmini o'zida ifodalovchi, uning mehnat bozoriga jalb etilgan qismiga bo'lgan talabni anglatadi.

Mehnat taklifi – ishchi kuchining umumiy sonini (jinsi, yoshi, ma'lumoti, kasbiy malakasi va hokazo) tavsiflovchi uning miqdori va tarkibiy birligini anglatadi.

Ishchi kuchi bahosi – uning takror ishlab chiqarishga sarf etilgan moddiy-nomoddiy ijtimoiy harajatlar va hokazolarni o'zida ifodalaydi.

Biz tadqiqot jarayonida mehnat bozorini tashkil etuvchi ana shu komponentlarni alohida tadqiqot obyekti sifatida qarab chiqdik.

Mintaqa mehnat bozori – mamlakat makroiqtisodiy taraqqiyoti bilan bog'liq bo'lgan sotsial-iqtisodiy kategoriya bo'lib, murakkab va harakatchan xodisa sifatida doimo o'zgarib hamda rivojlanib turuvchi iqtisodiy tizimdagi o'ziga xos aloqalar zanjiridir. Yuqorida qayd etilganidek, mehnat bozori mexanizmining asosiy elementlarini talab, taklif, qiymat va raqobat tashkil etadi. Mintaqa mehnat bozorini harakatga keltiruvchi qurilma esa, ijtimoiy mehnat taqsimoti tizimida bo'sh ish o'rinlariga ega bo'lishga intilgan ishchilar bilan yollanib mehnat qilishga jalb etilgan ishchi kuchlari o'rtasidagi raqobatdir. Ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklifning o'zaro aloqadorligi mehnat bozori konyukturasi orqali tavsiflanadi.

Mehnat bozori konyukturasi ishchi kuchi bohosiga bevosita ta'sir etadi va o'z navbatida bu holat mavjud bozor bahosi bilan bog'liq holda tebranib turadi. Har bir ishchi kuchi egasi o'z tovarini iloji boricha yuqori narxda sotishga harakat qiladi. Mehnat bozorida raqobat ishchi kuchi egasidan o'z tovarini sifatini oshirishni talab etadi, ya'ni ishchi kuchi egasi foyda ko'rish maqsadida o'z malakasini oshiradi va o'zi tanlangan sohasida bilimlarini chuqurlashtirishga harakat qiladi. Demak, raqobat ishchi kuchining mehnat unumdorligini oshiruvchi omil hisoblanadi. Raqobat mehnat bozorida sifatni yaxshilaydi.

Mintaqa mehnat bozorida ishchi kuchining raqobatbardoshligini oshirish, ishchi kuchining sifat ko'rsatkichlarini to'xtovsiz oshirib borish esa, mehnat bozorining asosiy omili hisoblanadi. Jahondagi rivojlangan mamlakatlar tajribasi ko'rsatadiki, mintaqa mehnat bozorini tartibga soladigan me'yorlar ulkan ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lib, ular siyosiy barqarorlik, fuqarolar totuvligi va huquq-targ'iboti, inson kapitalining yuksak sifatliigi va yuqori mehnat unumdorligini ta'minlaydi.

Binobarin, mintaqa mehnat bozori nafaqat ishchi kuchiga talab va taklifni boshqaruvchi vosita balki, u jamiyatda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ijtimoiy-siyosiy masalalarni hal etishga ham bevosita ta'sir etuvchi iqtisodiy omil hamdir.

Mintaqa mehnat bozorini oqilona shakllantirishning asosiy va hal qiluvchi sharti ham mehnat resurslari bilan ish joylari o'rtasidagi o'zaro mutanosiblikni ta'minlashdir. Shu o'rinda quyidagi iqtisodiy tushunchalarga oydinlik kiritib olish zarur. Chunki ishchi kuchiga talab va taklifni yuzaga kelishi, uning jamiyatdagi mehnat resurslari bilan bevosita bog'liqligi bu resurslarni oqilona joylashtirish masalalarini hal etishda uning nazariy yechimini topish zarurdir.

Ma'lumki, iqtisodiy adabiyotlarda ko'pincha "mehnat bozori", "ishchi kuchi bozori" va "mehnat zahiralari bozori" tushunchalari ko'p ishlatiladi. Aslida ular bir-biriga o'xshash emas. **Fikrimizcha, ishchi kuchi deb mehnat jarayonida inson foydalaniladigan jismoniy va aqliy qobiliyatlarining majmuasidir. Mehnat resurslari deb, mehnatga layoqatli yoshdagi mehnatga layoqatli aholi kiradi.** Aytilganlardan ko'rinib turibdiki, ularni mazmunan biri ikkinchisini anglatmada, mohiyatan bir-biriga o'xshash emas, balki bir-biriga uzviy bog'liqlikdadir, xolos. Mehnat, mehnatga bo'lgan qobiliyatsiz amalga oshmaydi, mehnat resurslari iqtisodiyotda band aholini va band bo'lmagan aholini o'z ichiga oladi. Ba'zi bir adabiyotlarda hattoki ishchi kuchi bozori, ish o'rinlari bozori tushunchalari mehnat bozori tarkibiga kiritilib ularni har biriga ta'rif ham berilgan.

Unga ko'ra ishchi kuchi bozori, ishga yaroqli fuqarolarning o'zini mehnatga qobillikni amalda tatbiq eta oladigan mehnat sohalariga ega bo'lish istaklari majmuini mahsuli sifatida shakllanadi¹.

Ishchi o'rinlari bozori esa korxona va tashkilotlar (ish beruvchilar)ni ishchi kuchiga bo'lgan umumiy ehtiyoji sifatida vujudga keladi. Rus olimasi I.Yu.Zamaryanovani fikricha, ish o'rinlari va ishchi kuchi bozori bir-biriga nisbatan mustaqil holda vujudga keladi va rivojlanadi. "Ishchi kuchi bozori deb yozadi u, harakatchan tizim sifatida ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklifni belgilashga sezilarli ta'sir o'tkazadi"².

Bizningcha, **ishchi kuchi bozori** - o'zining sotsial-iqtisodiy tabiatiga ko'ra eng avvalo aholini ish o'rinlariga bo'lgan umumiy ehtiyojini o'zida mujassamlashtiradi. Shunga ko'ra "ishchi kuchi bozori" tushunchasidan ishchilarning bandligi va band emasligi bo'yicha aloqalarni tavsiflashda foydalanilsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Respublikaning mintaqa mehnat bozorida konyuktura hamda bandlikning hozirgi holati ishchi kuchiga talab va uning taklifi nafaqat, miqdori bilan balki, tarkiban mos kelishi uchun bir qator tashkiliy-iqtisodiy tadbirlar tizimini o'z ichiga olgan davlatning bandlik siyosatini ishlab chiqish va uni amalga oshirish zarurdir.

Jumladan:

- mehnat bozorida ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklifning miqdor hamda sifat jihatlarini bo'yicha mutanosibligiga erishish;

1 Никифоров А.А. Рынок труда: занятость и безработица. Москва «Медународное отношения», 1991. – С.9.

2 O'sha kitob. – B.10.

- qishloq joylarida agrar tarmoqdan tashqari boshqa sohalarda mehnat taklifi shakllanib borishini tezlashtirish va shu asosida qishloq aholisi uchun qo'shimcha ish o'rinlarini yaratish;
- mehnat bozoridagi ishchi kuchiga bo'lgan talabdan kelib chiqib, kadrlar hamda mutaxassislarni tayyorlash va malakasini oshirish zarurdir.

Bu o'z navbatida mehnat bozori istiqbollarini Respublikada keyingi 8-10 yil ichida davlat sektorining deyarli 77 foizi mulkchilikning boshqa shakllariga o'tkazildi.

Shuningdek, sanoat korxonalarining 4-6 foizini ixtisoslashtirish respublika miqyosida 80-85 ming kishini ishsiz qolishiga olib kelishi mumkin. Bunday sharoitda zahiradagi ishsizlar hisobiga mehnat resurslarini sonini o'sishi kuzatiladi. Kelgusida O'zbekistondagi mehnat bozori hududiy migratsiya va demografik vaziyatni o'zgarishi hisobiga ham kengayib borishi mumkin. Mehnat bozorining butun tizimini ishga tushirishda muhim ta'sir ko'rsatadigan jamiyat dinamikasi va an'alarini aniqlashda, ayniqsa, demografik omillarni har tomonlama hisobga olish muhimdir.

Ammo, mehnat bozoriga katta ta'sir o'tkazadigan ishchi kuchiga bo'lgan taklifni aniqlashni to'g'ri metodologik asosi, bizning fikrimizcha, mehnat resurslaridagi o'sish bilangina emas balki, ishga yaroqli aholining real oqimi uni sifat ko'rsatkichi bilan bevosita bog'liqdir. Yuqorida qayd etilganidek ishsizlikni kelib chiqishi sabablari va mehnat bozorining amal qilish mexanizmi to'g'risida turli xildagi nazariyalar mavjud. Bu nazariyalarni shartli ravishda uchta yo'nalishga ajratish mumkin.

Birinchisi – ishsizlik ish haqini favqulodda yuqori bo'lishini natijasi, **ikkinchisi** – ishchi kuchiga talabni pasayishi va nihoyat **uchinchi** yo'nalish bo'yicha ishsizlik mehnat bozorini egiluvchanlik xususiyatiga to'sqinlik qilib, ishchi kuchiga talab va taklifni o'zaro muvofiq xolda yuzaga kelishiga xalaqit beradi, – degan nuqtayi-nazar ilgari suriladi³.

Ishsizlik bilan bog'liq sabablarni izohlashga urinilgan bu barcha yo'nalishni mavjudligini o'zi, mehnat bozorini amal qilishda salbiy holatlar bartaraf etilmaganligini anglatadi.

Ish izlovchilar orasida ish joyini tez-tez o'zgartiradigan va ular orasida yuqori malakaga ega bo'lganlarning ko'pchilikni tashkil etishi, mehnat bozoridagi vaziyatni keskinlashtiradigan holatlardan biridir. Tadqiqotlar shundan dalolat beradiki, bunday vaziyat, asosan, ichki mehnat bozorining yetarli darajada rivojlanmaganligi, xodimlar qo'nimsizligi darajasini yuqoriligini in'ikosi sifatida yuzaga keladi. Ish beruvchilar uchun o'z hisobidan kadr tayyorlashdan ko'ra, mehnat idoralari orqali arzon ishchi kuchiga ega bo'lish iqtisodiy jihatdan manfaatliroq bo'lgani uchun ham mehnat birjalari yordamida ishga joylashganlar orasida yuqori malakaga ega bo'lgan shaxslarning salmog'ini ortib borayotganlik holatlari kuzatilmoqda.

Bundan tashqari, mehnat bozori infratuzilmasi elementlarining, jumladan ijtimoiy hamkorlik mexanizmining yetarli darajada rivojlanmaganligi, mehnat bozoridagi umumiy jarayonlarga jamiyatning mos ravishda tezkorlik bilan moslasha olmasligi, uning oldiga yalpi ishsizlik muammosini ko'ndalang qo'ymoqda. Mehnat bozorining aniq bo'g'inlarida taklif so'rovlarni balanslash va disbalans amalga oshirilayotganda bozor qurilishida samaradorlik ko'rsatkichi muhimdir.

Mintaqa mehnat bozorida muammolardan tashqari u bir qator ijobiy xususiyatlarga egadir:

- ishlab chiqarish samaradorligini oshirish;
- ilmiy-texnika taraqqiyotini jadallashtirish, yangi texnologiyalarni ishlab chiqarishga joriy etish, ishchi va xizmatchilarni mehnat sharoitlarini yaxshilashga keng imkoniyatlar yaratish kabilardan iborat.

Mehnat bozori, insonga nafaqat ish joyida balki turmush tarzida ham, iqtisodiy faoliyatda ham erkinlik beradi, kishilarda u yoki bu ishlab chiqarishda ishtirok etish hohishini inobatga oladi. Bu holat, mehnat bozorini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, talab va taklifni boshqarish funksiyasini takomillashtirishga ham olib keladi.

Zamonaviy mehnat bozori, ijtimoiy yo'naltirilgan iqtisodiyotni yo'lga qo'yish uchun, kishilarga qulay ish o'rinlari (mehnatga haq to'lash tartibidan tortib, ijtimoiy status (maqomga)ga asoslangan hayotiy shart-sharoitlarni yaratishga qadar)ni yaratish, ijtimoiy, siyosiy, texnikaviy, investitsion hamda moliyaviy kredit sohasida o'zaro bir-biriga bog'liq kompleks tadbirlarni amalga oshirish talab etiladi.

Buning uchun mamlakatda yashirin ishsizlik darajasining ancha yuqori ekanligini ko'zda tutgan xolda iqtisodiyotni turli innovatsion loyihalarni amalga oshirishda ishlab chiqarishni modernizatsiya qilishda va kengaytirishda ishlab chiqarish sohalaridan bo'shatilayotgan ortiqcha ishchi kuchidan ham, ishlab chiqarishga yangi kelib qo'shilayotgan ishchi kuchidan ham samarali foydalanish hisobga olinishi lozim.

3 Муминова М. "Рынок труда в эканомике переходного периода и совершенствование механизма его функционирования". Автореферат диссерт. к.э.н. Тошкент 1999 год. стр. – 16.

1-jadval. O'zbekiston Respublikasi bo'yicha 2002–2022-yillar uchun mehnat resurslari balansi⁴

№	Ko'rsatkichlar	2002	2005	2010	2015	2022	2022-y. da 2002-y. ga nisbatan o'sish, %
I	Iqtisodiy faol aholi	10394.8	10637.2	12256.6	13767.7	15038,9	142,3
1	Bandlar jami	10001.6	10317.0	11628.4	13058.3	13239,6	132,4
Shu jumladan:							
1.1	Iqtisodiyotning rasmiy sektorida bandlar	7069.2	6678.7	7275.2	7849.2	5719,5	80,9
Ulardan:							
1.1.1	Iqtisodiyot tarmoqlarida (yirik biznes) bandlar	4235.1	3381.7	2536.7	2431.6	1773,0	41,9
1.1.2	Kichik korxonalar, mikrofirmalar va fermer xo'jaliklarida bandlar	779.0	1480.3	2209.7	2229.5	1578,6	202,6
1.1.3	Yuridik shaxs tashkil etmagan holda patent (litsenziya)ga ega bo'lgan tadbirkorlar	268.6	254.7	672.8	871.1	657,7	244,9
1.1.4	Dehqon xo'jaliklarida bandlar	1217.9	1348.3	1630.2	1869.2	1384,1	113,6
1.1.5	Boshqa tashkilot va muassasalarda bandlar	568.6	213.8	225.8	447.8	326,0	57,3
1.2	Iqtisodiyotning norasmiy sektorida bandlar	2808.2	3372.1	4064.0	4207.8	5666,5	201,8
Ulardan:							
1.2.1	Vaqtinchalik, bir martalik va mavsumiy ishlar	783.8	1487.5	1467.6	1656.8	1488,8	189,9
1.2.2	Oilaning yordamlashuvchi a'zolari va tadbirkorlarga mehnat munosabatlarini rasmiylashtirmagan holda yordamlashuvchilar	948.0	697.6	1198.6	1081.3	716,6	75,6
1.2.3	Ro'yxatdan o'tmagan holda va ruxsatsiz ishlovchi tadbirkorlar	1076.4	1187.0	1397.8	1469.7	1224,1	113,7
1.3	Respublikadan tashqariga ishlash uchun chiqib ketganlar	124.1	266.1	289.2	1001.3	1840,3	1482,9
2	Ishga joylashtirishga muhtoj shaxslar	393.2	320.2	628.2	709.4	1558,4	396,3
II	Iqtisodiy nafaol aholi	2739.6	3789.0	4469.4	4509.4	4478,6	159,2
III	Jami mehnat resurslari	13134.4	14426.2	16726.0	18277.1	19517,5	145,7

Ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda mehnat resurslari 2002–2022-yillarda 45,7% ga ko'paydi va 2022-yilda 19517,5 ming kishini tashkil etdi. Ularning 77,3% ini iqtisodiy faol aholi (2002-yilda 79,1% ni) tashkil etgan. Iqtisodiy faol aholi soni tahlil etilayotgan yillarda 42,3% ga oshgan. Bandlar soni esa 32,4% ga, ishga joylash-tirishga muhtoj aholi soni 3-martaga oshgan.

4 O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi ma'lumotlari.

Iqtisodiy faol aholi ulushining bu yillarda pasayib borishi yirik biznesda bandlarning 58,1% ga, boshqa tashkilot va muassasalarda bandlarning 42,7% ga kamayishi hisobiga yuz bergan. Rasmiy sektorda bandlar soni, asosan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikdagi bandlikning 202,6% ga, yuridik shaxs tashkil etmagan holda faoliyat yurituvchi yakka tadbirkorlarning 244,9% ga ko'payishi hisobiga 201,8% ga oshgan.

Norasmiy sektordagi bandlarning o'sish sur'atlari nisbatan yuqori (201,8%) bo'lgan. Bunda vaqtinchalik, bir martalik va mavsumiy ishlarga jalb qilinganlar (189,9%), ro'yxatdan o'tmagan holda, tegishli ruxsatnomalarsiz faoliyat ko'rsatayotgan tadbirkorlar (113,7%) sonining ko'payishi, oilaning yordamlashuvchi fuqarolari (24,4%) sonining kamayishi muhim ta'sir ko'rsatgan.

Iqtisodiy faol aholi tarkibida chetga ishlashga ketayotganlar ulushi 2002-yildagi 1,2% dan 2022-yildagi 13,9% ga qadar oshgan. Ularning mutloq soni bu yillarda 1482,9% ga ko'payib, 1840,3 ming kishiga yetdi. Iqtisodiy nafaol aholi soni tegishli yillarda 20,9% dan 22,7% gacha sur'atlarda ko'payib bormoqda. Ushbu holat mehnat resurslaridan samarali foydalanishda ma'lum muammolar mavjudligini ko'rsatadi hamda aholining iqtisodiy faolligi darajasini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar ishlab chiqish va amalga oshirish zaruriyatini yuzaga keltiradi. Iqtisodiy nafaol aholi sonining ko'payib borishini mehnat bozoriga kirib kelayotgan ishchi kuchi sifatini oshirishda muhim omil bo'lgan talaba-yoshlar qatlamining tobora ortib borayotgani holati bilan ham izohlash mumkin.

O'zbekistondagi rasmiy mehnat bozorining muhim xususiyatlaridan biri unda yoshlarning salmog'ini kattaligidir. Shuningdek, mehnat bozorining kattagina qismini asosan, kasbiy ma'lumoti yo'q, yoki ma'lumoti yuqori bo'lmagan kishilar tashkil etadi. Bu holat O'zbekistonda bandlik tizimida professional-kasbiy malakaga ega bo'lgan ishchi-xodimlarga nisbatan ehtiyojni to'la qondirilmaganligini ham anglatadi. Ishlab chiqarish jarayonlarini malakali ishchilar bilan ta'minlanganlik darajasi 90-yillardagi keyingi holatga ko'ra 80 foiz atrofida edi⁵⁴.

Mustaqil taraqqiyot yo'lida amalga oshirilgan iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlar respublikaning o'tish davridagi o'ziga xos ijtimoiy-siyosiy muammolar bilan bog'liq bo'lgan migratsion jarayonlar tufayli bu ko'rsatkichda nisbatan pasayish holatlari ham sezildi.

Demak, mehnat bozorida ishchi kuchining sifat ko'rsatkichi va intellektual salohiyatini oshirib borish hayotiy dolzarb vazifadir.

Zero, mehnat bozorida amal qiladigan iqtisodiy qonunlar mehnatdan foydalanishni uzliksiz yaxshilash, ish bilan bandlik, ishsizlik kabi doimiy iqtisodiy voqeelikning tabiiy jihatdan ta'minlaydi. Shuning uchun ham bandlik muammolarini o'rganishda mehnat bozorining amal qilish jarayonlari, u yerdagi talab va taklifning o'zaro muvofiq kelishligi muammolariga alohida e'tibor berishimiz lozim. Mehnat bozori ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklifni tartibga soladi, makroiqtisodiy darajada ishchi kuchini taqsimlaydi, ishchi kuchining kasbiy va hududiy jihatidan harakatlanishini ta'minlaydi. Ishsizlik muammosi mehnat bozorining eng muhim masalasi bo'lib, ishchi kuchi taklifining talabdan ortiqchaligi natijasida yuzaga keladi. Ana shunday nomutanosibliklarni chuqur o'rganish asosida hal qilish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun esa, mehnat bozorida faol siyosat olib borish borasidagi rivojlangan mamlakatlar tajribasidan keng foydalanish, jamoat ishlari tarmog'ini kengaytirish, ishsizlarni o'qitish va qayta tayyorlash tizimini takomillashtirib borish va yangi ish joylarini barpo etish zarur. Yoshlar o'rtasida ishsizlikni kamaytirish chora-tadbirlarini ishlab chiqish va uni hayotga tatbiq etish borish kerak.

Bugungi kunda respublikamiz barcha viloyatlari, hatto ba'zi tumanlar markazlarida "mardikor bozorlari" paydo bo'lgan. Keyingi paytlarda bunday bozorlarning paydo bo'lish sabablari ularni tartibga solish haqida turli fikrlar bildirilmoqda. "Kimdir mardikor bozorlarning barchasini ro'yxatga olib rasmiylashtirish kerak desa, yana kimdir umuman taqiqlash kerak, – degan fikrlarni bildirmoqda. Boshqa birovlar esa, agar ishsiz yurganlar ish bilan ta'minlansa, bunday bozorlar o'z-o'zidan tugab ketadi, – degan fikrni ilgari suradilar. Holbuki, ishsizlik barcha rivojlangan mamlakatlarda mavjud bo'lib, unga tabiiy jarayon sifatida qarash kerak. Rivojlangan Yevropa mamlakatlaridan biri Germaniyada ham 5 millionga yaqin ishsiz bor. AQSH aholisining 12,5 foizi aynan ishsizlik tufayli qashshoq yashamoqda⁵⁵. Demak, ishsizlikni tabiiy natijasi sifatida yuzaga kelayotgan "mardikor bozori" masalasiga yuzaki yondashib bo'lmaydi balki, ishchi kuchiga talab va taklifni me'yoriy asoslari ishchi kuchi salohiyati inson omili nuqtayi-nazaridan ilmiy asoslangan tahlillar asosida xulosalar berish zarur.

"Mardikor bozorining mohiyati nimada, uning qanday ijobiy va salbiy tomonlari bor?" – degan masala yuzasidan ham mulohaza yuritish zaruriyati yuzaga keladi. "Mardikor bozori" jamiyatda kishilarning bir taifasi tovarga is'temolchi bo'lib chiqadigan huquqiy munosabatlarga asoslanmagan "stixiyali bozor" hisoblanadi. Bu bozorning ijobiy tomonlari ham bor bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

- tovar va iste'molchi huquqlari teng;
- rasmiy talablardan ikki tomon ham yiroq;
- talab va taklif qonuni iqtisodiy qonun sifatida hukm suradi;
- ko'p hollarda o'zaro insonparvarlik munosabatlari yuzaga kelib, ishchi kuchi takror ishlab chiqariladi;

5 Satvolldiev A.A. "Управление занятностью населения в трудаизбыточных регионах" Санкт-Петербург, 1993. – С. 10.

6 Shukurov B. "Bandlik muammosi: ahvol, qarashlar, takliflar". "O'zbekiton ovozi" gazetasi 2006-yil 10-may, 56-son, – B. 27 – 548.

- pul muomilasi qonuni amal qiladi;
 - kasb-hunar qadrlanadi;
 - yoshi va ijtimoiy kelib chiqishi surushtirilmaydi, aql-zakovat baholanadi va boshqalar.
- Shuningdek, uning salbiy taraflari, jamiyatning harakatdagi huquqiy qonun va me'yoriy dalolatnomalari qamrab olinishi kuzatilmasligi, mehnatni muhofaza qilish kabilar bilan izohlash mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mintaqa mehnat bozori faoliyati amaliyotida ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklifdagi o'zgarishlar bir vaqtda yuz beradi. Shu sababli bunday murakkab vaziyatlarni baholab, bu o'zgarishlarning yo'nalishlari va darajasini aniqlash zarur:

ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklifning bir xil miqdorga o'zgarishi mehnat bozori konyunkturasi; bandlik darajasi yoki ish haqi darajasining o'zgarishini o'ziga jalb qiladi; bandlik darajasining bir vaqtda o'sishi sharoitida ish haqi stavkasining oshishi ishchi kuchi taklifi o'zgarishiga qaraganda, talab katta miqdorda oshgan vaziyatlardagina mumkin bo'ladi; agar mehnat bozorida ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklifning bir vaqtda o'zgarishi o'rinli bo'lsa, ish haqi va bandlik darajalarining haqiqiy dinamikasini aniqlash uchun yuz berayotgan o'zgarishlarning har tomonlama mantiqiy tahlilini o'tkazish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Никифоров А.А. Рынок труда: занятость и безработица. Москва «Медunarодное отношения», 1991. – С.9.
2. Сатволдиев А.А. “Управление занятостью населения в трудаизбыточных регионах” Санкт-Петербург, 1993. – С. 10.
3. Муминова М. “Рынок труда в эканомике переходного периода и совершенствование механизма его функционирования”. Автореферат диссерт. к.э.н. Тошкент 1999 год. – стр. 16.
4. Shukurov B. “Bandlik muammosi: ahvol, qarashlar, takliflar”. “O'zbekiton ovozi” gazetasi 2006 yil 10-may, 56-son, – B. 27 – 548.
5. B Sultanov, N Abdurazakova, O Shermatov, O Fayziev, A Jumanov, N.Dekhanova. The economic feasibility of cultivating intensive orchards. **E3S Web of Conferences** 284, 03006 (2021) TPACEE-2021 (<https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128403006>).
6. I Yunusov, U Sangirova, U Ahmedov, O Fayziev, U Kholiyorov. Clustering of agriculture in the Republic of Uzbekistan. April 2023, E3S Web of Conferences 381, 02002 (2023) AQUACULTURE 2022.
7. O Fayziyev, D Aminboyeva. Qishloq xo'jaligida bioresurslar asosida mahsulot yetishtirishning iqtisodiy ahamiyati. Eurasian journal of Law, Finance and Applied Sciences (May 2023). – Tashkent, 2023. – Volume 3. – Issue 5. – P. 164-167 (UIF = 8.3. SJIF = 5.961) (ISSN 2181-2853).
8. O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi ma'lumotlari.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

